

vendî'nin fıkıhla uğraştığını, dil ve tarih konusunda ihtisası olmadığı için birçok hataya düştüğünü belirtmektedir [a.g.e., VII, 240]; kitap Abdüllatif Kûhkemerî tarafından üç cilt halinde yayımlanmıştır [Kum 1406]; Râvendî'nin eserlerinin bir listesi için bk. a.g.e., VII, 240-241).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-'ulemâ* (nşr. M. Sâ-dık Âl-i Bahrülulûm), Beyrut, ts. (Dârü'l-edvâ), s. 55; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 48; Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Necef-Bağdat 1385/1965, I, 125-127; Abdullâh Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-'ulemâ ve hıyâ-zü'l-fużalâ* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, II, 419-430; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Kum 1391, IV, 5-9; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 624, 710; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts., IV, 467-469; Abbas el-Kummî, *Sefînetü'l-bihâr*, Beyrut 1925, II, 437; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâñifi's-Şi'a*, Beyrut 1403/1983, VII, 145-146; A'yânü's-Şi'a, VII, 239-241; Nüvey-hiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 208; Abdülhüse-yin Ahmed el-Emînî, *el-Gâdir fi'l-Kitâb ve's-Sün-ne*, Tahran 1366 hş., V, 380-384.

AVNÎ İLHAN

KUTBÜDDİN-İ ŞİRÂZÎ

(قطب‌الدین شیرازی)

Kutbüddin Mahmûd b. Mes'ûd
b. Muslih el-Fârisî eş-Şîrâzî eş-Şâfîî
(ö. 710/1311)

İranlı filozof;
astronomi, matematik,
tıp ve din âlimi.

634 (1236) yılında Şîraz'da doğdu. Ta-bipleriyle tanınan bir aileye mensuptur. Şîraz'da Muzafferî Hastahanesi'nde göz hekimisi olan babası Ziyâeddin Mes'ûd el-Kâzerûnî, Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin müridi idi. Kutbüddin din, tıp ve tasav-vufla ilgili ilk derslerini babasından aldı, on yaşında onun elinden hırka giydi. On dört yaşında iken babasının ölümü üzerine onun hastahanedeki görevine tayin edildi. Bu görevi sırasında İbn Sînâ'nın *el-Kā-nûn* adlı tıp kitabını yine hekim olan am-cası Kemâleddin Ebû'l-Hayr el-Kâzerûnî, Şemseddin el-Keyşî ve Şerefeddin Zekî el-Büşekânî gibi hocalardan okudu. On yıl sonra kendini tamamen ilmi çalışmalara vermek amacıyla hastahanedeki görevin-den ayrıldı. Fahreddin er-Râzî'nin şerhi başta olmak üzere birçok şerhini incele-diği *el-Kānûn*'u şerhetmeye başladığı yıllarda esere ait problemleri çözmek ve bilgilerini geliştirmek üzere 658 (1260) yılı civarında Merâğa'ya gitti. Burada Na-sîrüddîn-i Tûsî'nin ders halkasına katılıp ondan astronomi ve felsefe dersleri aldı.

Yapımı süren rasathânenin çalışmalarına katıldı ve zîc-i İlhânî'nin hazırlanmasına katkıda bulundu. 665-667 (1267-1269) yıllarında Nasîrüddîn-i Tûsî ile birlikte Ho-rasan'a geçti. Horasan'da Ali b. Ömer el-Kâtibî'den mantık ve felsefe okudu. Ar-dından gittiği İsfahan'da Emîr Bahâed-din Muhammed el-Cüveynî ile oğlu Şem-seddin el-Cüveynî'den yakın ilgi gördü. Astronomiye dair *Nihâyetü'l-idrâk* adlı eserini Şemseddin'e ithaf etti. Bağdat'a geçip bir süre Nizâmiye Medresesi'nde kaldıktan sonra 670 (1271) yılı civarında Konya'ya yerleşti. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile görüştü. Bu arada Sadreddin Konevî'nin derslerine de katılan Kutbüd-din (İbn Hacer, IV, 339-340) bu yıllarda Ve-zir Muînüddin Süleyman Pervâne'nin tak-dirini kazandı. Onun tarafından önce Si-vas'a, ardından Malatya'ya kadî tayin edil-di. Sivas'ta bulunduğu sırada Gökmadre-se'de ders verdi. 681'de (1282) Hülâgû'nun oğlu Ahmed Teküder kendisini Mısır Memlûk Sultanı Kalavun'a elçi olarak gön-derdi. Bir müddet Mısır'da kalan Kutbüd-din, bu sırada *el-Kānûn*'un daha önce görmediği bazı şerhlerini inceleme imkân-ı buldu. Mısır dönüşü bir süre Şam'da ikamet etti. Ülkesine döndüğünde Teb-riz'e yerleşti. Hükümdarlarla ilişkilerini kesip son yıllarını bir mutasavvıf gibi ya-şayarak geçirdi. 17 Ramazan 710'da (7 Şubat 1311) Tebriz'de vefat etti; vasiyeti üzerine Çerendâb Kabristanı'nda Kâdî Beyzâvî'nin yanına defnedildi.

Şîrâzî, Gazzâlî'nin yönelttiği eleştiriler-le ilmi otoritesi geniş ölçüde sarsılan fel-sefe geleneğini canlandırmaya çalışan dü-şünürler kuşağındandır. Onun felsefî çalı-şmaları, Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin eserleriyle sistemleşen İsrâkiyye ekolü-nün temel fikirleriyle yönlendirilmiştir. Sühreverdî ile Molla Sadrâ arasında ge-çen dört yüzyıl boyunca etkili olmuş filo-zoflar içinde Şîrâzî, hocası Nasîrüddîn-i Tûsî'den sonraki en önemli felsefî şahsi-yetlerden biri sayılmaktadır. İslâm felse-fe ve bilim tarihindeki şöhreti, esas itiba-riyle birçok disiplinde uzman olup her biri hakkında çok önemli eserler ortaya koy-masından kaynaklanmaktadır. Nitekim Şîrâzî'nin müslüman hakîm idealini ilmi şahsiyetinde gerçekleştirmek isteyen çok yönlü bir düşünür olduğu görülmektedir. Filozofun *Dürretü'l-tâc* adlı Farsça eseri, İbn Sînâ felsefesini tasavvufi ve dinî me-seleler eşliğinde yeniden entelektüel ilgi-lerin gündemine taşımıştır. Şîrâzî'nin, her ne kadar Şehrezûrî'nin kaleme aldığı şer-he dayansa da Sühreverdî'nin *Hikme-*

tü'l-İsrâk'ına yazdığı şerh kısa süre için-de ilkinin yerini almış ve daha sonraki ku-şaklar Sühreverdî'yi onun gözüyle tanı-mıştır. Sadreddin Konevî'nin öğrenciliğini yapmış olduğu göz önüne alındığında dü-şünürün İbn Sînâ – Sühreverdî – İbnü'l-Arabî üçgenini kendi felsefî şahsiyetinde birleştirdiği söylenebilir. Şîrâzî'nin din ilimlerinin de dahil edildiği böyle bir sen-teze yönelmesi, XIII. yüzyıldan itibaren özellikle İran'da başlayan ve daha sonra-ki dönemlerde Osmanlı ülkesinde devam edecek olan, çeşitli ekolleri tek bir bilgi sisteminde bütünlemeye yönelik fikrî ara-yışlar için anlamlı bir model teşkil etmiş-tir.

Şîrâzî, bir filozof ve din âlimi olmanın ötesinde İslâm bilim tarihinin önemli bir şahsiyeti olarak da şöhrete sahiptir. Ma-tematik, optik, coğrafya, fizik ve özellikle astronomi alanlarında yaptığı çalışmala-rın kayda değer yankıları görülmüştür. Onun matematiğe karşı ilgisi, daha ziya-de o dönemde bu alanın alt disiplinleri olarak düşünülen astronomi ve optik do-layısıyla olmuştur. Bununla birlikte mate-matik araştırmalarına metafizik bir an-lam da katmış, bu ilimde derinleşmeyi metafizik ve irfan alanında yapılacak araştırmaların bir zihnî hazırlığı olarak değerlendirmiştir. Pisagorcu bakış açısını hatırlatan bu yaklaşıma göre matematik çalışmak, metafiziğin soyutluk derecesi yüksek kavramlarını tasavvur için vazge-çilmez bir gerekliliktir. Şîrâzî, İbnü'l-Hey-sem'den sonra nisbeten ihmale uğrayan optik alanında getirdiği yeni bakış açısıyla bu ilmin İslâm dünyasında yeniden can-lanmasına yol açmıştır. İsrâkî felsefenin ışık kavramını merkezileştiren ve onu varlık kavramıyla özdeş sayan ana fikirle-ri, onun optik konusuna yepyeni bir he-yecan ve anlayışla yaklaşmasına yol açmış olmalıdır. Her ne kadar bu alanda müsta-kil bir eser yazmadıysa da *Nihâyetü'l-id-râk*'inde konuya ayırdığı bölümler ufuk açıcı olmuştur. Özellikle gök kuşağı hadi-sesini açıklama yolunda yaptığı çalışma-lar önemlidir. Işık ışınının yağmur damla-sında iki defa kırılıp bir defa yansımasy-la gök kuşağı renklerinin oluştuğunu ilk defa doğru olarak açıklayan Şîrâzî'nin bu alandaki diğer başarıları, İbnü'l-Heysem'in ünlü eserine *Tenkihü'l-menâzır* adıyla ciddi bir şerh yazmış olan Kemâleddin el-Fârisî gibi bir optik dehasını yetiştirmesi-nde yatmaktadır. *Nihâyetü'l-idrâk* ad-lı eserinde coğrafyaya dair meselelerin, başta Birûnî olmak üzere eski müslüman coğrafyacılarının çalışmaları ışığında ele

alındığı görülmektedir. Bunun dışında Şîrâzî'nin, Moğol Hükümdarı Argun'un Pa-pa Buscarello di Ghizalfi'ye gönderdiği Cenevizli elçinin gittiği yolu izleyerek Anadolu'yu bir uçtan bir uca katettiği ve 1290 yılında Argun'a Anadolu kıyıları hakkındaki gözlemlerine dayanan bir Akdeniz haritası sunduğu bilinmektedir. İbn Sînâ'yı izlediği eserlerinde bu filozofun fizik teorisini benimseyen Şîrâzî, *Hikmetü'l-İsrâk*'a yazdığı şerhte yeni bir ışık fiziği kurmayı denemiştir. Bu yazılarında kendisi ışığı ay altı ve ay üstü âlemlerindeki bütün hareketlerin kaynağı olarak tanımlamaktadır. Onun tıp alanındaki en önemli katkısı ise İbn Sînâ'nın *el-Kânûn* adlı eserindeki tıbbın ilkelerine (külliyât) ilişkin bölüm için yazdığı şerhtir. Bu eserinde Şîrâzî, İbnü'n-Nefis ve İbnü'l-Kuf gibi tıp üstatlarından da yararlanmış-tır. Astronomiyle ilgili başarısı, kendi dehası yanında Merâğa Rasathânesi'nde bilimsel bir çalışma için gerekli mükemmel ortamı bulmasıyla da ilgilidir. Bu rasathânenin öncü şahsiyeti olan Nasîrüddîn-i Tûsî'nin Batlamyus'unkinden çok önemli farklılıklar içeren bir gezegen modeli ortaya koyduğu bilinmektedir. Şîrâzî, *Nihâyetü'l-idrâk* ve *et-Tuḥfetü's-Şâhiyye* adlı eserlerinde Tûsî'nin yeni gezegen modelini başka gezegenlere de uygulamış, fakat sonuçlardan tam anlamıyla tatmin olmadığı için modelde bazı değişiklikler yapmıştır. Merâğa geleneğinin tekniklerini ve yeni gezegen modelini daha sonra İbnü's-Şâtîr başarıyla uygulayacak ve Kopernik'in yaptığı tesbitlerle aynı olan sonuçlara ulaşacaktır.

Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin etkisi çok sayıda ki talebesi tarafından sürdürülmüştür. Kemâleddin el-Fârisî dışında Tâceddin Ali b. Abdullah et-Tebrîzî, Kutbüddin Muhammed b. Muhammed el-Büveyhî, Nizâmeddin en-Nisâbü'rî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî ve Adudüddin el-İcî bunlar arasında zikredilebilir.

Eserleri. 1. *Nihâyetü'l-idrâk fî dirâyet-i'l-eflâk*. Şîrâzî'nin Sivas'ta kadı olarak bulunduğu sırada (680/1281) tamamladığı astronomiye dair eserdir (Bibliothèque Nationale, nr. 2517/8; British Museum, nr. ADD 7482). Müellif, *Risâle Mûte'alîka bi-ba'zî ebhâşi Nihâyeti'l-idrâk*'inde (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5396) *Nihâyetü'l-idrâk*'inin bazı konularını hocası Nasîrüddîn-i Tûsî'nin yaptığı itirazlara cevap vermiştir. 2. *et-Tuḥfetü's-Şâhiyye fî'l-hey'e*. Bu eseri de Sivas'ta kadı olarak bulunduğu sırada Tâcülislâm Emîrşah Muhammed b. Sadrüs-

saîd Tâceddin Mu'tez adına telif etmiştir (Bibliothèque Nationale, nr. 2516; British Museum, nr. ADD 7477; Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide Sultan, nr. 220). Ali Kuşçu esere muhtasar bir şerh yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 2060/1). 3. *İhtiyârât-ı Muzafferî*. Farsça kaleme alınan astronomiye dair eser Çobanoğlu Beyi Muzafferüddin Yavlak Arslan'a ithaf edilmiştir (Kütübhâne-i Merkezî Dânişgâh-ı Tahran, nr. 469, 950; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2574, 3595, Fâtih, nr. 5302). 4. *Şerḥ 'alâ Tezkireti'n-Nasîriyye*. Nasîrüddîn-i Tûsî'nin astronomiyle ilgili eserinin şerhidir (British Museum, nr. ADD 7481). 5. *Kitâb Fe'altü felâ telûm*. Muhammed b. Ali b. Hüseyin Hemmâzî'nin *Kitâbü Beyânî maḳâsîdi't-tezkire*'sinin şerhi olup Nasîrüddîn-i Tûsî'nin oğlu Asîlüddin Hasan'a ithaf edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2668; Fâtih, nr. 3175). 6. *ez-Zic'ü's-Sultânî*. Farsça olan bu eser kaynaklarda Mîrek el-Buhârî'ye de nisbet edilmektedir (Brockelmann, GAL, II, 297; DSB, XI, 249). 7. *et-Tuḥfetü's-Sa'diyye (Nüzhetü'l-hükemâ' ve ravzatü'l-eṭṭebbâ')*. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn* adlı eserinin birinci kitabının şerhi olup Gâzân Han'ın veziri Sa'deddin Muhammed'e ithaf edilmiştir (Bibliothèque Nationale, nr. 2940; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2047, Fâtih, nr. 3574; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3467). Şîrâzî'nin *el-Kânûn*'un tamamını şerhettiği de kaydedilmektedir (Sarton, II, 1019). 8. *Şerḥu Hikmeti'l-İsrâk*. Şehâbeddin es-Sühreverdî el-Maktûl'e ait eserinin şerhidir. Önce müstakil olarak İbrâhim Tabâtabâî tarafından (Tahran 1313/1895; bu neşirden tıpkıbasım, Kum, ts.), daha sonra *Hikmetü'l-İsrâk* içinde (Tahran 1315) yayımlanmıştır. Sühreverdî hakkında düzenlenen milletlerarası bir kongre münasebetiyle (Zencan, Mayıs 2001) Abdullah Nûrânî ve Mehdi Muhakkık eseri yeniden neşretmiştir (Tahran 1379 hş./2002). Bu şerhe XVI. yüzyılda Vedûd Tebrîzî tarafından bir ta'likat yazılmıştır. Kâtib Çelebi esere Mevlânâ Abdülkerîm'in de Farsça bir hâşiye yazdığını kaydetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 685). 9. *Şerḥ 'alâ Kitâbi Ravzati'n-nâzır*. Nasîrüddîn-i Tûsî'nin ontolojiye dair eserinin şerhidir (India Office, nr. 583). 10. *Fethu'l-mennân fî tefsiri'l-Ḳur'ân*. Kırk ciltten meydana gelen eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, nr. 111-140) otuz cildi (iki cildi mükerrer), aynı kütüphanenin Hekimoğlu bölümünde (nr. 109-126) yirmi bir cildi bulunmaktadır. 11.

Hâşiye 'alâ Kitâbi'l-Keşşâf 'an ḥaḳâ'iki't-tenzîl li'z-Zemaḥşerî (Kitâbü'l-Intişâf) (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 183; Ayasofya, nr. 366). 12. *Şerḥu Muḥtasari'l-Müntehâ li'bni'l-Hâcib* (Köprülü Ktp., nr. 499). 13. *Miftâhu'l-Miftâh*. Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm* adlı kitabının mânî ve beyâna dair üçüncü kısmının şerhidir (Bibliothèque Nationale, nr. 4377; British Museum, nr. ADD 7449-7450). 14. *Dürretü't-tâc li-ğurreti'd-dibâc*. 705 (1305) yılında telif edilmiş olup mantık, felsefe, tabii ilimlerle geometri, astronomi, aritmetik, mûsikî ve ilâhî ilimleri kapsayan beş bölümden meydana gelen Farsça ansiklopedik bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2405, Damad İbrâhim Paşa, nr. 816; Râgıb Paşa Ktp., nr. 694; Köprülü Ktp., nr. 867). Kitabın I. cildi Muhammed Mişkât (Tahran 1320 hş.), II. cildi Hasan Tabesî (Tahran 1324-1325 hş.) tarafından neşredilmiştir. Ayrıca Mâhîduht Bânû Hümây eserin bir kısmını yayımlamıştır (Tahran 1369 hş./1990).

Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Harîdetü'l-'acâ'ib*, *Hulâsatü İslâhi'l-Mecistî li-Câbir b. Eflâḥ*, *Tahrîrû'z-zic'i'l-cedîdi'R-ırdvânî*, *Tebşıra fî'l-hey'e*, *Şerḥu'l-Urcûze*, *Risâle fî'l-barâş*, *Risâle fî beyânî'l-hâce ile't-ṭib ve âdâbi'l-eṭṭebbâ'* ve *veşâyâ-hüm*, *Şerḥu'n-Necât*, *eş-Şerḥ ve'l-hâşiye 'alâ'l-İşârât ve't-tenbihât*, *Hâşiye 'alâ Hikmeti'l-'ayn*, *Terceme-i Uşûl-i Öklîdis-i Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî* (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 796); *Risâle fî hareketi'd-daḥraçe fî'n-nisbe beyne'l-müstevî ve'l-müntehâ* (Şeşen, II, 323); *Müşkilâtü't-tefâsîr* (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 149; eserleri için bk. Brockelmann, GAL, II, 274; Suppl., II, 296-297; DSB, XI, 248-249).

BİBLİYOGRAFYA :

Kutbüddîn-i Şîrâzî, *Dürretü't-tâc*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2405, vr. 1^b-3^b; a.mlf., *et-Tuḥfetü's-Sa'diyye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2047, vr. 1^b-4^a; Eflâkî, *Menâkıbü'l-'ârifîn*, I, 176, 423; II, 811-813, 848; Sübkî, *Ṭabakât*, III, 386; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 339-340; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, IX, 213; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, Kahire 1326/1908, s. 289-290; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer* (nşr. Celâleddin Hümâî), Tahran 1373/1953, II, 116; *Keşfü'z-zunûn*, I, 367, 368, 684-685; II, 1235, 1477, 1695, 1763, 1853, 1985; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 299-300; De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883-95, s. 447, 448, 525; Ahlwardt, *Verzeichnis*, nr. 5081, 5682, 6017, 6294, 6360; Suter, *Die Mathematiker*, s. 126, 157, 158, 159, 178, 180; A. Mingana, *Catalogue of the Arabic Manuscripts in the Jhon Rylands Library Manchester*, Manchester 1934, s.

559, 676, 677; Brockelmann, *GAL*, II, 274, 297; *Suppl.*, I, 817, 824, 929; II, 296-297, 581; *İzâhu'l-meknûn*, I, 250; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 406-407; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 276-277, 1227-1228; Sarton, *Introduction*, II, 1017-1020; VI, 1049-1051; Mütebâ Minovî, "Molla Kutb Şirâzi", *Yâdnâme-i İrânîyye Minorsky* (haz. Mütebâ Minovî – İrec Efşâr), Tahran 1969, s. 165-205; Seyyed Hossein Nasr, "Qutb al-Din al-Shirâzi", *DSB*, XI, 247-253; Ramazan Şeşen, *Nevâdirü'l-mahtûâtü'l-Arabiyye fî mektebâti Türkiyye*, Beyrut 1400/1980, II, 322-323; Azmi Şerbetçi, *Kutbuddîn-i Şirâzi: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri* (İlans tezi, 1982), İÜ Ed. Fak.; E. Wiedemann, "Kutbeddin", *IA*, VI, 1049-1051; a.m.f., "Kutb al-Din Şirâzi", *El²* (İng.), V, 547-548.

AZMİ ŞERBETÇİ

KUTBÜDDİN et-TAHTÂNİ

(bk. RÂZÎ, *Kutbuddin*).

KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ

(قطب الدين زاده ازنقي)

(ö. 885/1480)

Osmanlı âlimi ve mutasavvıfı.

İznik'te doğdu. Eserlerinde adını Mehmed b. Mevlâ Kutbuddin İznikî şeklinde zikretmesi, bir kısım kaynaklarda isminin önce veya sonra kaydedilen Muhyiddin adının sonradan eklendiğini göstermektedir. Babası Kutbuddin İznikî'ye nisbetle Kutbuddinzâde diye tanındı. Hakkındaki bir kısım bilgiler bazı kaynaklarda babasına ait bilgilerle karıştırılmıştır. Kutbuddinzâde, Molla Fenârî'nin öğrencisi oldu. İznik Orhan Gazi Medresesi müderrisliğiyle İznik kadılığı ve müftülüğünü birlikte yürüttü (Mecdî, s. 125). Molla Fenârî'nin torunu Hasan Çelebi 875'te (1470) Orhan Gazi Medresesi'nde görevlendirildiği sırada (Belîğ, s. 250) Kutbuddinzâde'den faydalandı (Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vuşûl*, vr. 79^b). Fâtih Sultan Mehmed'in Eğriboz (875/1470) ve Boğdan (881/1476) seferlerine katılan Kutbuddinzâde, *Münevvirü'd-da'avât* adlı eserinde bu seferlerde ordunun muzaffer olması için askerin okuması gereken duaları derlediğini belirtir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1802, vr. 85^b; burada dualar da kaydedilmiştir). Ayrıca cihadla ilgili kaleme aldığı Türkçe eserinin girişinde (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1802, vr. 97^b), 885'te (1480) Rodos adasının fethinde bulunarak askeri teşvik için Türkçe bir risâle hazırladığını ve burada da fethin gerçekleşmesi için okunması gereken duaları yazıp askere dağıttığını söyler. Kutbuddinzâde'nin, Fâtih Sultan Mehmed'in

Mahmud Paşa'yı sadâretten azlinde onu teselli için bir mektup yazması (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4223, vr. 90^b-92^a) ve bazı eserlerinde kendisinden övgüyle bahsetmesi (*Risâle ihticâcî Âdem ma'a Mûsâ 'aleyhime's-selâm*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, 4223, vr. 27^a) sadrazamla çok yakın dostluklarının olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda ilim tahsil ettikten sonra tasavvuf yoluna girdiği ve şeriatla tarikatı birleştirdiği özellikle belirtildiği halde onun mensup olduğu tarikatın ve şeyhin adı kaydedilmemiştir. Kendisi de bazı eserlerinde tasavvufa intisabı olduğunu bildirmiş, ancak şeyhinin adını vermemiştir. Bununla birlikte Zeyniyye tarikatı evrâdını şerhetmesi ve bu evrâda bazı ilâveler yaptığını söylemesi (*Münevvirü'd-da'avât*, vr. 63^a), bir eserinde Zeyniyye'nin kurucusu Zeynüddin el-Hâfî'yi "seyyidünâ, sultânü'l-evliyâ, vârisü hatmü'l-evliyâ" gibi vasıflarla anması (*Şerhu 'Sübhâneke mâ 'arafnâke hakka ma'rifetike*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4223, vr. 18^a) onun bu tarikata mensup olabileceğini göstermektedir. Kutbuddinzâde'nin kabri İznik'te babasının mezarı yanındadır.

Anadolu'da Dâvûd-i Kayserî, Molla Fenârî gibi âlimlerce temsil edilen ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilen Ekberîyye mektebinin görüşleri daha sonra Kutbuddinzâde tarafından sürdürülmüştür. *Müzîlû's-şek* adlı risâlesinden, İbnü'l-Arabî'nin Firavun'un imanı ve kâfirlerin cehennemdeki durumuyla ilgili görüşlerini açıklaması sebebiyle 871'de (1466) çok ciddi tartışmaların meydana geldiği, doğabilecek kargaşanın başta Sadrazam Mahmud Paşa olmak üzere birçok âlim ve şeyhin gayretiyle önleendiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Fethü Miftâhi'l-ğayb*. Sadreddin Konevî'nin *Miftâhu'l-ğayb* isimli eserinin şerhidir. Müellif bu kitabını, aynı eser için Molla Fenârî'nin *Misbâhu'l-üns* adıyla yazdığı şerhteki bazı muğlak yerleri açıklamak ve esas konuyu teferruatla ayıklamak amacıyla Fâtih Sultan Mehmed'in isteği üzerine kaleme aldığını ve 874 (1469) yılında altı ay gibi kısa bir sürede bitirdiğini girişte belirtmiştir. Birçok yazması bulunan eserin, müellif tarafından gözden geçirilen ve sayfa kenarlarına bazı notlar düşülen bir nüshası Râgıb Paşa Kütüphanesi'ndedir (nr. 692). Bursalı Mehmed Tâhir bu nüshanın müellif hattı olduğunu belirtir (*Osmanlı Müellif-*

leri, I, 159-160). Şerhin 874'te (1469) müellif nüshasıyla mukabele edilmiş bir yazması da Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Şehid Ali Paşa, nr. 1271; burada adı *Fethü Mefâtihi'l-ğayb* şeklinde yazılmıştır). Eserin Konya Mevlânâ Müzesi'nde (nr. 1632) bulunan nüshası, sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre tamamlandıktan üç yıl sonra 877'de (1472) müellif tarafından tashih edilmiştir. 2. *et-Ta'bîrû'l-münîf ve't-te'vilü's-şerîf* (*Kitâb-ı Ta'bîr-nâme*) (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1733; Hasan Hayri, nr. 112). Rûya tabirine dair olan eser *'İlmü't-ta'bîr* adıyla da bilinir. 3. *Münevvirü'd-da'avât* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1802). Bazı kaynaklarda yanlışlıkla *Münyetü't-ta'avât* şeklinde kaydedilmiştir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 160; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 211). 4. *Tenvîrû'l-evrâd*. Zeynüddin el-Hâfî'nin derlediği *Evrâd-ı Zeyniyye*'nin şerhidir. Kütüphane kayıtlarında *Şerhu virdi'l-meşâyih* ismiyle de geçen eser diğer bazı kayıtlarda da yanlışlıkla *Şerhu evrâd-ı fethiyye* şeklinde zikredilmiştir. Eserin müellif hayatı iken istinsah edilen birçok nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 290; Fâtih, nr. 2852; Lâleli, nr. 1593). 5. *Şerhu 'Sübhâneke mâ 'arafnâke hakka ma'rifetike* (Râgıb Paşa Ktp., nr. 692; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4223, Yazma Bağışlar, nr. 4345). Râgıb Paşa Kütüphanesi'ndeki nüshada sayfa kenarlarına düşülen notların müellife ait olduğu ve eserin müellif tarafından tashih edildiği belirtilmiştir. 6. *Risâle fî kavli'n-nebî (a.s.) 'el-'Ulemâ'ü ve-reşetü'l-enbiya'* (*Risâletü's-sahûriyye ve'l-iftâriyye*) (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4223; Fâtih, nr. 2852). Eserin birbirinden farklı iki adının, muhtevanın bir kısmı dikkate alınarak başkaları tarafından konulduğu anlaşılmaktadır. 7. *Müzîlû's-şek fî aqsâmî'l-kefere* (*Risâle fî kavli İbn 'Arabî fî imâni Fir'avn*) (Râgıb Paşa Ktp., nr. 692; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2504, 4223). İslâm'ın tebliği kendilerine ulaşmayan kimselerin âhiretteki durumuyla ilgili olan risâlenin bu adlarının önceki eser gibi başkaları tarafından muhtevanın bir kısmı dikkate alınarak verildiği anlaşılmaktadır. Müellif, Firavun'un imanı ve kâfirlerin cehennemdeki durumuna dair daha önce Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den naklen söylediği sözlerin ciddi tartışmalara sebep olması üzerine risâlenin girişinde bu hususla ilgili bir açıklama